

С.В. Діденко, О.В. Шелехань

МЕЧІ ТА КИНДЖАЛИ ПЕРІОДУ СКІФСЬКОЇ КЛАСИКИ У ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Статтю присвячено введенню до наукового обігу мечів та кинджалів кінця VI — IV ст. до н. е. із зібрання Національного музею історії України. Подано типологічну та хронологічну інтерпретацію артефактів.

Ключові слова: меч, кинджал, скіфський час, класична скіфська культура.

У фондах Національного музею історії України зберігається найбільша для нашої держави колекція клинкової зброї скіфського часу. Раніше авторами вже було підготовлено публікацію нових матеріалів доби скіфської архаїки [Діденко, Шелехань, 2016а, с. 65]. Докладно було проаналізовано групу кинджалів з перехрестями правильних геометричних форм [Діденко, Шелехань, 2016б, с. 34]. У запропонованій статті вводяться до наукового обігу раніше неопубліковані мечі та кинджали, що належать до класичної скіфської культури.

Докладно опишемо кожну розглянуту знахідку. Екземпляри подано згідно відносної хронології матеріалу. Метричні параметри подано нижче в узагальнюючій таблиці.

1. Кинджал № Б 599 (рис. 1, 1). Руків'я з брускоподібним навершям та метеликоподібним перехрестям. Рукоятка прямокутна, пласка. Клинок фрагментований, з паралельними лезами, ромбічний в перетині.

Від архаїчних виробів даний екземпляр відрізняється передусім стрункою конструкцією навершя. Якщо за ранньоскіфського часу вони мали масивну форму і кріпились на черешок рукоятки прошивкою, з кінця VI ст. до н. е. фіксується впровадження нової технології кріплення шляхом ковальської зварки на-

кладних пластин [Вознесенська, 2003, с. 85]. Їх профіль у більшій мірі наближений до прямокутника зі злегка закругленими кутами. Найбільш яскравий приклад — церемоніальний меч з кургану 6 біля с. Олександрівка (рис. 2, 1), що за особливостями декору відноситься до кінця VI ст. до н. е. [Ковалева, Мухопад, 1982, с. 97—98].

Пласке і прямокутне навершя вказує на коло аналогій серед старожитностей кінця VI — початку V ст. до н. е. Подібний екземпляр походить з кургану 52, поховання 1 біля Вищета-расівка [Мурзин, Евдокимов, 1977, с. 56], який датується кінцем VI — початком V ст. до н. е. за знахідками базисних наконечників стріл. Інша схожа знахідка відома з некрополя Німфея, поховання Г 8 (рис. 2, 2), яке за чорнофігурним аттичним лекіфом датується початком V ст. до н. е. Одиначні наконечники стріл з поховання також мають типову для цього часу базисну форму [Грач, 1999, с. 100].

2. Кинджал № Б 732, с. Тростянець Канівського р-ну Черкаської обл. (рис. 1, 2). Руків'я з простим волютоподібним навершям. Перехрестя втрачене. Рукоятка прямокутна, пласка. Клинок трикутний, ромбічний в перетині.

Вироби з таким навершям характерні для пам'яток початку V ст. до н. е. Один з них походить з Великої Гомільши, курган 5. Автор досліджень відніс це поховання до першої половини V ст. до н. е. за складом сагайдачного набору [Шрамко, 1983, с. 55]. З огляду на те, що у ньому базисні та гостролісті наконечники представлені у рівній кількості, дата у межах першої чверті V ст. буде найбільш вірогідним варіантом. Інший подібний екземпляр знайдено в кургані 13 біля с. Мачухи [Ковпаненко, 1970, с. 157]. На дату близько першої чверті

Параметри розглянутих екземплярів, см

№	Шифр	Навершья			Рукоятка			Перехрестя			Клинок			Довжина загальна
		Ш	Д/В	Т	Ш	Д/В	Т	Ш	Д/В	Т	Ш	Д/В	Т	
1	Б 599	4	2,3	0,8	2,2	8,8	0,5	4,7	2,1	1,1	3,2	8 *	0,6	20,7 *
2	Б 732	5,4	4,6	0,6	2,2	8,5	0,4	—	—	—	2,7	16,5	0,5	31,3
3	Б 28-1881	4,5	1	0,8	1,6—2,5	7,4	0,6	4,4	2	0,9	3	16,5	0,6	26,5
4	Б 28-5291	5	1,3	1	2,4—2,2	7,3	0,5	—	—	—	3,2	22	0,6	31,5
5	Б 2677	4,8	2,5	3	3,6	8,3	2,2	5,4	2,8	3	4,3	37,3	1,2	50,2
6	Б 28-1869	5,8	2,9	0,6	2,6	8	0,5	6,1	2,8	1,4	3,5	46	0,5	49
7	Б 28-5267	6,3 *	4,5	0,9—1,8	3—3,3	8	1,6	9,4	4,8	1,1	6,6	43,5	0,3	59,3
8	Б 28-1998	5,4	2,1	0,6	3	8,5	1,4	8,5	3,2	1,3	6,4	9*	0,6	21 *
9	Б 2675	6,2 * (8,5)	4	1	2,3	8,5	1,5	5,8	3	1,2	4,8	38	1,3	51
10	Б 8336	6,3	3,8	0,4—1	2,3	8	0,9	7,8	0,4	1,2	6,2	36,2	0,4	51
11	Б 28-2007	5,5	2,9	0,3	2,1	7	1	6,3	2,2	0,5	4,7	—	0,3	12*
12	Б 28-1880	3,4	1,5	0,5	1,5	6,6	0,9	4,3	1,5	0,6	4,1	21	0,3	32
13	Б 49-50	2,9	2,2	0,5	2	8	0,5	5,6	1,2	0,7	5,1	22,4 *	0,4	37 *
14	Б 49-49	4,3	3,1	0,9	2,9—3,5	7*	1,5	—	—	—	4,9	31,5 *	0,8	—
15	Б 49-52	—	—	—	3,1	6,3 *	1,2	—	—	—	4,2 *	28 *	1,3 *	—
16	Б 45-1	2,3	1,2	—	0,9—1,5	8,7	—	5,1	2	0,9	4,4	21 *	0,6	32,5*

Зірочкою позначено фрагментовані дані.

V ст. до н. е. вказують нечисельні знахідки наконечників стріл, серед яких переважають базисні екземпляри

3. Киנדжал № Б 28-1881¹, Київська обл., зібрання Терещенка (рис. 1, 3). Руків'я з брускоподібним навершям та метеликоподібним перехрестям. Рукоятка трапецієподібна, пласка в перетині. Клинок плавно звужений до вістря, ромбічний в перетині, з нервюрою.

Даний екземпляр також належить до кола виробів зі струнким і сплюсненим брускоподібним навершям. Аналогічний меч відомий з кургану 4, поховання 5 біля с. Мартинівка в Криму. Вказаний екземпляр датується серединою V ст. до н. е. за складом сагайдачного набору [Колтухов, 2012, с. 47]. За знахідкою розписної червоноглиняної ойнохої та миски, другою чвертю V ст. до н. е. датується поховання 13 могильника Артющенко-2 (рис. 2, 3), звідки походить типова знахідка подібного меча [Кашаев, 2009, с. 199].

4. Киנדжал № Б 28-5291 (рис. 1, 4). Руків'я зі слабо вигнутим навершям. Перехрестя втрачене. Рукоятка трапецієподібна, пласка. Клинок плавно звужений до вістря, ромбічний в перетині.

Подібні навершья притаманні цьому ж хронологічному горизонту. Зокрема, за античною керамікою (розписними ойнохоями та мискою, а також чорнолаковим аттичним кіліком) у рамках другої чверті V ст. до н. е. визначається

1. За винятком цього екземпляру, всі артефакти із шифром Б 28 не мають географічної прив'язки.

дата поховання 10 могильника Артющенко-2, звідки походить подібний кинджал [Кашаев, 2009, с. 201].

5. Меч № Б 2677, м. Черкаси (рис. 1, 5). Руків'я з овальним навершям та метеликоподібним перехрестям. Рукоятка прямокутна, пласка. Клинок з паралельними лезами, звуженими в останній чверті, лінзоподібний в перетині.

Меч з аналогічним руків'ям походить з поховання 1 кургану 8 біля с. Дальне у степовому Криму. Наконечники стріл з поховання представлено струнками базисними та опорновтульчастими екземплярами середини V ст. до н. е. [Колтухов, Кислий, Тошев, 1994, с. 59]. Також на дату меча з Черкас близько другої чверті V ст. до н. е. вказує аналогія зі вже згадуваним мечем з поховання 13 могильника Артющенко-2 [Кашаев, 2009, с. 199].

6. Меч № Б 28-1869 (рис. 1, 6). Руків'я з простим волютоподібним навершям та пошкодженим метеликоподібним перехрестям, пластини якого розійшлись з однієї сторони. Рукоятка прямокутна, оздоблена жолобками з обох сторін. Клинок з паралельними лезами, звуженими до вістря в останній чверті, лінзоподібний в перетині.

Волютоподібне навершья цього екземпляру не має виразних зооморфних «Але його контур вже несе характерні колінчасті вигини, притаманні дзьобоподібним або пазуроподібним формам. Судячи з ілюстрації, аналогічне волютоподібне навершья має меч з кургану 1G могильника Аджигол. Він датується другою

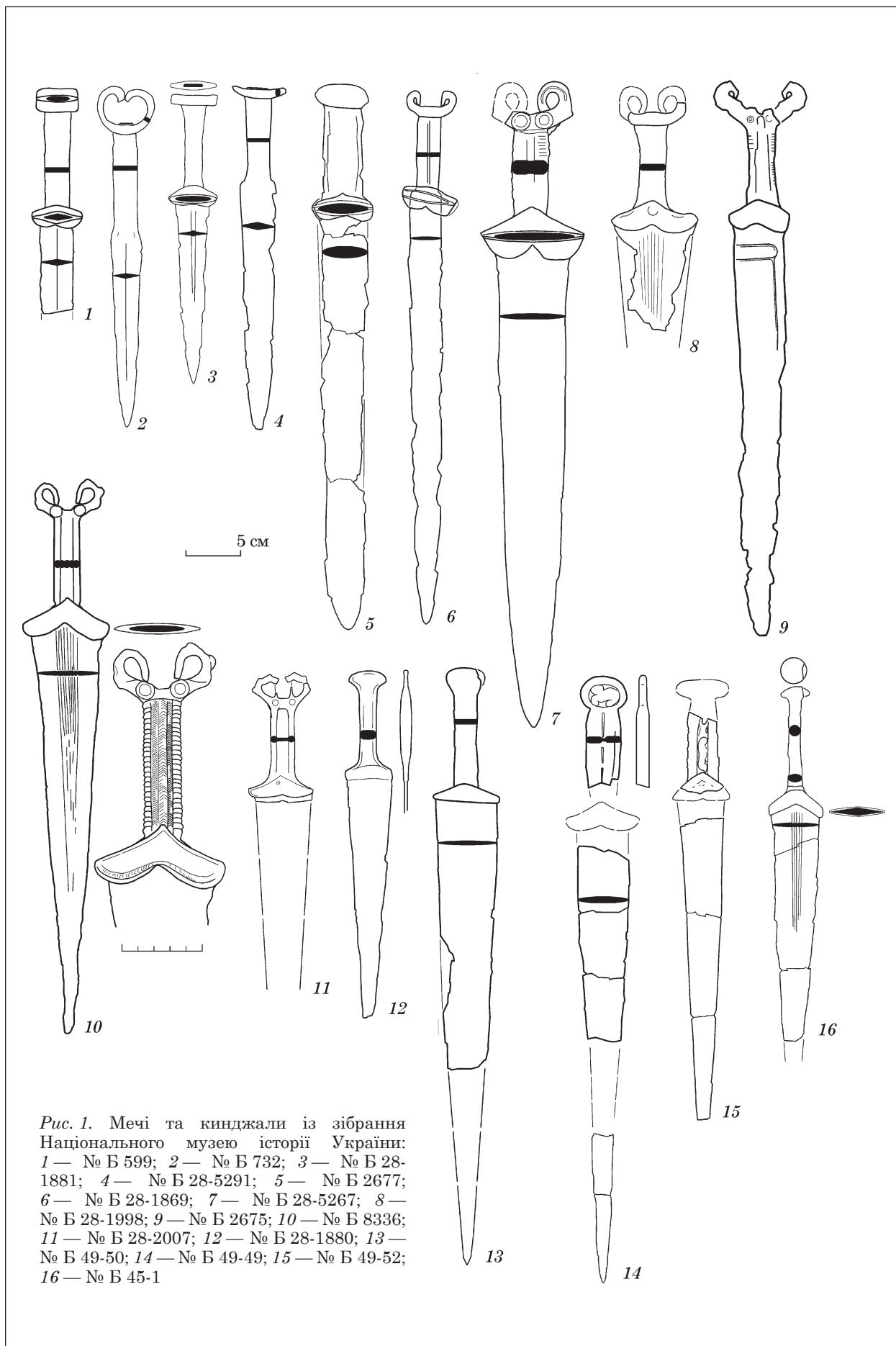

Рис. 1. Мечі та кинджали із зібрання Національного музею історії України: 1 — № Б 599; 2 — № Б 732; 3 — № Б 28-1881; 4 — № Б 28-5291; 5 — № Б 2677; 6 — № Б 28-1869; 7 — № Б 28-5267; 8 — № Б 28-1998; 9 — № Б 2675; 10 — № Б 8336; 11 — № Б 28-2007; 12 — № Б 28-1880; 13 — № Б 49-50; 14 — № Б 49-49; 15 — № Б 49-52; 16 — № Б 45-1

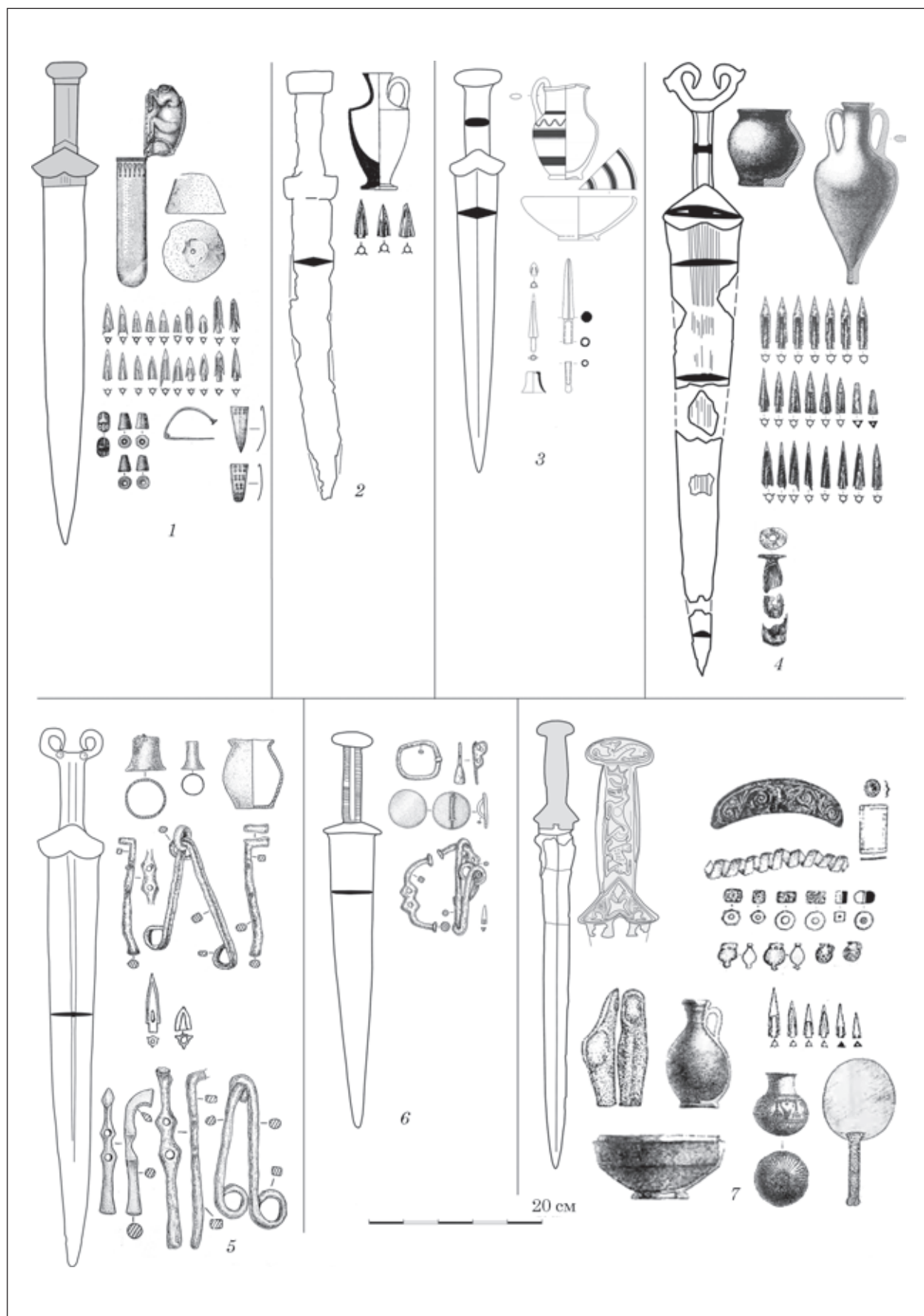

Рис. 2. Опорні комплекси з клинковою зброєю кінця VI — кінця IV ст. до н. е.: 1 — Олександрівка, к. 6; 2 — Німфей, Г 8; 3 — Аргющенко-2, п. 13; 4 — Перещепино, к. 3/2002; 5 — Перещепино, к. 13, п. 1; 6 — Перещепино, к. 12, п. 1; 7 — Старий Мерчик, гр. 3, к. 11

чвертю V ст. до н. е. за супутньою знахідкою хіоської пухлогорлої амфори розвинутого типу [Монахов, 2003, с. 17].

7. Меч № Б 28-5267 (рис. 1, 7). Руків'я з волютоподібним навершям та метеликоподібним перехрестям. Волюти оформлені у вигляді голів хижого птаха. Рукоятка прямокутна, з жолобком, оздоблена насічками по ребру. Клинок плавно звужений до вістря, лінзоподібний в перетині.

Оформлення руків'я даного екземпляру характерне для старожитностей V ст. до н. е. Подібний меч походить з кургану 3/2002 Перещепинського могильника (рис. 2, 4). Його дата визначається за фасоською амфорою другої — третьої чверті V ст. до н. е. Не суперечить цьому і сагайдачний набір, укомплектований переважно баштоподібними та підтрикутними наконечниками [Махортьх, 2012, с. 150].

Додатково слід звернути увагу на форму клинка. Вироби з таким широким і масивним клинком найбільшого поширення набувають у середині V ст. до н. е. Один з найбільш характерних зразків походить з кургану 8, поховання 1 біля с. Дальне у степовому Криму [Колтухов, Кислий, Тощев, 1994, с. 59]. Цю ж хронологічну позицію займає і поховальний комплекс на о. Хортиця, де було знайдено аналогічний масивний виріб [Остапенко, 1995, с. 83]. Згадані комплекси за сагайдачними наборами також можуть бути віднесені до середини V ст. до н. е.

8. Меч № Б 28-1998 (рис. 1, 8). Руків'я з простим волютоподібним навершям та метеликоподібним перехрестям. Навершя фрагментоване, на перехресті читається зображення голови лося (?) з круглим оком. Рукоятка увігнута, плоска. Клинок значною мірою втрачений. Збережений фрагмент свідчить про трикутну форму, лінзоподібну в перетині, оздоблену сімома канелюрами.

Аналогічний меч з неорнаментованим навершям та широким трикутним клинком походить з кургану 5 Пісочинського могильника. На його дату в межах третьої чверті V ст. до н. е. вказує сагайдачний набір, який складався з різного роду опорновтульчастих наконечників. Також цю дату підтверджує знахідка бронзового замочка [Алексеев, 1992, с. 146; Бабенко, 2005, с. 161].

9. Меч № Б 2675 (рис. 1, 9). Руків'я з зооморфним волютоподібним навершям та псевдотрикутним перехрестям. В основі навершя зображено два круглі ока. Рукоятка прямокутна, двотаврова, орнаментована насічками по ребрах. Клинок трикутний, лінзоподібний в перетині. У верхній частині клинка фіксуються законсервовані рештки устя піхов.

Форма навершя цього екземпляру досить цікава. По перше, воно є одним з найширших, по друге, вигини його волют, можливо, найбільш різкі із усіх нам відомих. За цими ознаками він

наближений до вже згаданого меча другої — третьої чверті V ст. до н. е. з кургану 3/2002 Перещепинського могильника (рис. 2, 4) [Махортьх, 2012, с. 150].

10. Меч № Б 8336, випадкова знахідка 1980-х рр. у р. Іршінь біля с. Білогородка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (рис. 1, 10). Руків'я з зооморфним волютоподібним навершям та псевдотрикутним перехрестям. Волюти навершя виконані у вигляді голови хижого птаха. В основі навершя зображено два круглі ока. Рукоятка прямокутна, двотаврова. Рифлення на ребрах імітує обмотку. В середній частині додатково розміщено три поздовжні ребра, оздоблені насічкою «ялинка». На перехресті аналогічний орнамент нанесено по контуру. Клинок трикутний, оздоблений вісьмома канелюрами, лінзоподібний в перетині.

Окрім наведеного вище меча з кургану 3/2002 Перещепинського могильника, у якості аналогії можна додати меч з кургану 13, поховання 1 цього некрополя (рис. 2, 5). Його хронологічна позиція неоднозначна, адже вуздечний набір датується другою — третьою чвертю, а антична червоноглиняна амфора — вже останньою чвертю V ст. до н. е. Погоджуючись із дослідником, віддамо перевагу даті за імпортом посудом [Махортьх, 2012, с. 150].

Оздоблення цього кинджалу дещо незвичне. З одного боку, навершя та рукоятка цілком вписуються у стандартну схему орнаментативної цього часу [Тошаль, 2014, с. 381]. Однак, ялинковий орнамент, укладений у хвилясту лінію по нижньому краю перехрестя, не знаходить відповідників серед відомого нам матеріалу. Адже навіть за умов максимальної стилізації, композиції на перехрестях утворюють зооморфний орнамент. З подібних винятків можна згадати меч з могильника Малі Чеганди, на перехрестя якого нанесено дві симетричні пари хвилястих ліній [Тошаль, 2014, рис. 3, 1].

11. Кинджал № Б 28-2007 (рис. 1, 11). Рукоятка двосічного кинджала із зооморфним ажурним навершям та псевдотрикутним перехрестям. В основі навершя зображено два круглі ока. На перехресті також угадується зображення круглого ока. Клинок відсутній.

Серед аналогій слід перш за все згадати меч з бічного поховання кургану Солоха, датованого початком або першою чвертю IV ст. до н. е. за уточненою датою античного посуду (чорнолакового кіліка та амфор) [Монахов, 1999, с. 240—243; Алексеев, 2003, с. 228—231]. Показовою аналогією з Лісостепу є меч з кургану 3, поховання 2 могильника Перещепине. Цей комплекс датується початком IV ст. до н. е. за знахідками тригранних наконечників стріл із шипом або опущеними гранями [Махортьх, 2012, с. 153].

12. Кинджал № Б 28-1880 (рис. 1, 12). Руків'я з овальним навершям та псевдотрикутним перехрестям. Рукоятка прямокутна, з жолобка-

ми. Клинок трикутний, лінзоподібний у перетині. Навершя сформоване шляхом розковки руків'я.

У Лісостепу найбільш показовим представником цього типу є кинджал з кургану 12, поховання 1 некрополя Перещепине (рис. 2, 6). Його хронологічну позицію встановлено передусім за деталями вузди — строгими вудилами та С-подібними псаліями. Дані вироби первинно були датовані кінцем V — першою половиною IV ст. до н. е., але згодом дату було звужено до першої половини IV ст. до н. е. [Махортых, 2012, с. 157]. Більшість аналогічних виробів найбільше поширення отримують з другої чверті IV ст. до н. е. [Топал, 2014, рис. 7].

13. Меч № Б 49-50, Київська обл. (рис. 1, 13). Руків'я з овальним навершям та трикутним перехрестям. Рукоятка прямокутна, пласка. Клинок фрагментований, трикутної форми, лінзоподібний в перетині. Згідно візуальних спостережень, даний екземпляр, як і попередній, має спрощену конструкцію.

Досить подібним є наведений вище кинджал з кургану 12, поховання 1 некрополя Перещепине (рис. 2, 6). Також у кургані 36 некрополя Колбино поруч із церемоніальним мечем було виявлено аналогічний меч. Його дата встановлюється за деталями кінської вузди. Знахідки залізних псаліїв прямої стрижнеподібної форми з 8-подібним центром та бронзових С-подібної форми вказують на середину — третю чверть IV ст. до н. е. [Савченко, 2006, с. 326—329].

14. Меч № Б 49-49, Київська обл. (рис. 1, 14). Руків'я з ажурними овальним навершям та овальною рукояткою. В контурі навершя зображено фігуру звіра у профіль (котячого хижака?). Рукоятка також ажурна, з трьома повздовжніми отворами. Перехрестя та частина клинка втрачені. Клинок фрагментований, трикутної форми, лінзоподібний в перетині.

Меч з Товстої Могили є класичним представником цього типу. Для центрального поховання Товстої Могили залишається актуальною дата, запропонована Б.М. Мозолевським у рамках середини — початку третьої чверті IV ст. до н. е. На тлі розмаїття поховального інвентарю вона ґрунтується перш за все на хронологічних позиціях імпортного посуду та кінської вузди [Мозолевський, 1979, с. 227—229].

15. Меч № Б 49-52, Київська обл. (рис. 1, 15). Руків'я ажурне, з трикутним перехрестям. Навершя втрачене. Рукоятка двотаврова, у повздовжньому жолобку зображено фігуру звіра у профіль (котячого хижака?). Клинок фрагментований, трикутної форми, лінзоподібний в перетині.

Для цього виробу будуть актуальними ті ж аналогії, що й для попереднього екземпляру. Додатково, з кола аналогій Лісостепу необхідно згадати меч з кургану 3 Старого Мерчика (рис. 2, 7). Тут було знайдено золоту обмотку рукоятки нагайки, що вказує на другу полови-

ну IV ст. до н. е. [Алексеев, 2003, с. 247; Гречко, Карнаух, 2011, с. 249]. Уточнює час поховання херсонеська амфора, яка відноситься до кінця IV ст. до н. е. [Монахов, 1999, с. 47—52]. Разом з тим, слід згадати, що мечі з ажурними рукоятками присутні й у більш ранніх комплексах, зокрема у Бердянському кургані, що датується другою чвертю IV ст. до н. е. [Фиалко, 1997, с. 57].

16. Кинджал № Б 45-1, с. Миколаївка Таращанського р-ну Київської обл. (рис. 1, 16). Форми перехрестя та клинка цілком відповідають екземплярам скіфської клинкової зброї кінця V — початку IV ст. до н. е. [Топал, 2014, с. 383]. Так, перехрестя виготовлене з тонких пластинок, має форму неправильного трикутника. Клинок в свою чергу трикутний в плані, лінзоподібний в перетині, оздоблений п'ятьма нервюрами.

Проте форма руків'я настільки відрізняється від усіх стандартних екземплярів, що розгляд цієї знахідки винесено насамкінець статті. Його рукоятка кругла в перетині, овальна в нижній частині, оздоблена круглим шляпкоподібним навершям.

Слід зазначити, що форма навершя виявляє певну подібність зі зброєю передскіфського часу [Тереножкин, 1975, с. 6; рис. 5—12]. Але ні загальні обриси виробу, ні технологічний вигляд не дозволяють проводити такі аналогії. Також можна згадати про певну подібність руків'я зі зразками середньолатенських мечів. Хоча проникнення кельтів у Подніпров'я відноситься лише до III ст. до н. е. [Казакевич, 2011, с. 96]. При цьому жоден з відомих зразків кельтських мечів не мав клинка та перехрестя такої форми, як кинджал з Миколаївки. Можна ще згадати, що довга стержнеподібна рукоятка нагадує за формою рукоятки одного з типів сарматських мечів — з рукояткою-черенком [Симоненко, 2010, с. 43; рис. 28]. Але, знову ж таки, цей тип належить іншому культурно-хронологічному горизонту і має зовсім іншу морфологію.

Умови знаходження кинджалу з Миколаївки також не додають значних підстав для його впевненої атрибуції. Адже археологічний контекст цього кинджалу є непевним.

Згідно документації, він походить з розкопок В.Б. Антоновича 1874 р. в Таращанському повіті. Але В.Б. Антонович в «Археологічній карті Київської губернії» вказує, що біля с. Миколаївка працював Я.Я. Волошинський, завідувач Музею старожитностей Київського університету. Згідно його даних, цей дослідник з 30 курганів могильника розкопав чотири. З них походять вироби з каменю, кістки, ліпний та гончарний посуд, у тому числі амфора з клеймом «ΣΗΝ». Крім того згадуються бронзове дзеркало, залізний кинджал та чотири наконечника списів [Антонович, 1895, с. 76].

Якщо ж звернутись до документів Університету св. Володимира, то у звіті за 1857 р. знаходи-

мо відомості безпосередньо від Я.Я. Волошинського. Дослідник вказує, що у зазначеному році він проводив роботи у Таращанському повіті. Біля дороги між Кошеватого і Таращого ним було досліджено лише один курган, незадовго до того пограбований місцевими мешканцями. На грабіжницькому відвалі було зібрано фрагменти «розбитої дворучної посудини форми амфори». Під курганом фіксувалась дерев'яна гробниця розміром близько 2,3 на 2 м. Поза межами гробниці зафіксовано кінський скелет. Зі знахідок у похованні дослідник перелічує зоглілий скелет, два списи, «короткий меч з ефесом», лускатий панцир, та рештки кінської вузди [Отчет, 1857, арк. 194].

Ще кілька курганів було тут розкопано Я.Я. Волошинським у 1859 р. Але відомості про них ще скупіші. Зазначено лише, що біля Миколаївки досліджено п'ять курганів, а цікаві речі з них були передані в музей Університету [Отчет, 1859, арк. 130—131].

Згодом, артефакти з Миколаївки перелічено у Каталозі виставки XI Археологічного з'їзду в Києві 1899 р. Зокрема, під № 215 вказаний «залізний кинджал сибірського типу; рукоятка кругла, з голівкою на кінці, на поверхні рештки дерев'яних піхов та полотняної тканини». Дійсно на руків'ї дослідженого екземпляру простежуються рештки плетеної тканини, вкриті окислами заліза.

Окрім кинджалу перелічено ще низку різнопланового матеріалу. З посиланням на «Археологічну карту» вже вказано, що ці артефакти походять не з розкопок Я.Я. Волошинського, а з розкопок В.Б. Антоновича 1874 р. Хоча деякі речі за описом схожі на ті, що В.Б. Антонович раніше приписав до розкопок Я.Я. Волошинського, зокрема та ж клеймлена амфора [Каталог, XI АС, с. 58].

Згодом О.А. Спицин, наводячи перелік курганів «старшого Журівського типу», згадує, що в музеї Київського університету зберігаються речі з Миколаївки Таращанського повіту. Стосовно їх походження автор лише зазначає, що вони походять з розкопок Я.Я. Волошинського 1858 р. та «інших років» [Спицын, 1918, с. 104].

Сьогодні в колекції Б 45 зберігається низка різночасових речей, які згідно документації походять з Миколаївки. Навіть побіжний огляд вказує на те, що вони походять з різних комплексів. Знахідки посуду представлено фрагментами миски на кільцьовому піддоні та іншої миски з проколами під вінцем, а також слабо профільованим кубком та двома мініатюрними горщиками, один з яких орнаментований виступами по тулубу. Окрім описаного вище кинджалу, воїнський реманент складають оселок, спис з валиком на кінці втулки, два дротики з трикутним вістряем і фрагменти двох втулок а також чотири трилопатеві наконечники стріл (лавролистий, базисний та два остро-

листі). Також тут зберігається бронзове дзеркало з бічною ручкою та дві намистини — одна бурштинова, інша пастова.

Тож, підсумовуючи все вище сказане, зазначимо, що з певною долею ймовірності описаний кинджал пов'язується із комплексом, розкопаним Я.Я. Волошинським у 1857 р. На користь цього свідчить те, що в контексті опису знахідок з Миколаївки жоден інший кинджал або меч не згадувався. Також можна припустити, що «дворучна посудина форми амфори» з кургану 1857 р. та амфора з клеймом «ΣΗΝ» це одна й та сама знахідка.

Тож, якщо прийняти належність цього виробу до горизонту V—IV ст. до н. е. згідно формі клинка, то слід визнати, що він є унікальним для свого часу. Констатуємо відсутність у нашому розпорядженні стовідсоткових аналогій, залишається лише сподіватись на їх здобуття в майбутньому.

Підбиваючи підсумки зазначимо, що опублікований матеріал значною мірою розширює наші уявлення про скіфське озброєння. Деталі розглянутих мечів та кинджалів доповнюють асортимент морфологічних рис та творчих прийомів, які були притаманні класичній скіфській культурі VI—IV ст. до н. е.

Алексеев А.Ю. Скифская хроника. — СПб, 1992. — 206 с.

Алексеев А.Ю. Хронография Европейской Скифии. — СПб, 2003. — 416 с.

Антонович В.Б. Археологическая карта Киевской губернии. — М., 1895. — 20 с.

Бабенко Л.И. Песочинский курганный могильник скифского времени. — Харьков, 2005. — 282 с.

Вознесенская Г.А. Результаты металлографического изучения кинжала из раскопок на Трахтемировском городище // Фалко О.Є., Болтрик Ю.В. Напад скіфів на Трахтемирівське городище. — К., 2003. — С. 90—91.

Грач Н.Л. Некрополь Нимфея. — СПб, 1999. — 328 с.

Гречко Д.С., Карнаух Е.Г. Некоторые вопросы этнокультурной истории юга Восточной Европы конца скифского периода // Stratum plus. — 2011. — № 3. — С. 245—264.

Діденко С.В., Шелехань О.В. Кинджали скіфського часу із нетиповим перехрестям (за матеріалами Національного музею історії України) // Археологія. — 2016а. — № 2. — С. 65—77.

Діденко С.В., Шелехань О.В. Клинокова зброя часів скіфської архаїки у зібранні Національного музею історії України // Науковий вісник Національного музею історії України. — К., 2016б. — Вип. I, ч. 1. — С. 34—41.

Каталогъ Виставки XI—го Археологического Съезда въ Кіевѣ. — К., 1899. — 48 с.

Казакевич Г.М. Кельтський меч з розкопок О.В. Бодяньського // Археологія. — 2012. — № 2. — С. 96—102.

Кашаев С.В. Некрополь Артющенко-2 (общая характеристика, результаты раскопок 2003—2005 гг., погребения № 1—23) // Степи Евразии и история Боспора Киммерийского. — Симферополь; Керчь, 2009. — С. 188—267 (БИ. — XII).

- Ковалева И.Ф., Мухомад С.Е. Скифское погребение конца VI—V вв. до н. э. у с. Александровка // Древности степной Скифии. — К., 1982. — С. 91—117.
- Ковпаненко Г.Т. Курганы поблизу с. Мачухи на Полтавщині // Археологія. — 1970. — Т. XXIV. — С. 146—171.
- Колтухов С.Г. Скифы Крымского Присивашья в VII—VI вв. до н. э. Погребальные памятники. — Симферополь, 2012. — 140 с.
- Колтухов С.Г., Кислый А.Е., Тоцев Г.Н. Курганные древности Крыма. — Запорожье, 1994. — 122 с.
- Махортых С.В. Хронология Перещепинского курганного могильника близ Бельска // *Stratum plus*. — 2012. — № 3. — С. 145—160.
- Мозолевський Б.М. Товста Могила. — К., 1979. — 250 с.
- Монахов С.Ю. Греческие амфоры в Причерноморье. Комплексы керамической тары VII—II веков до н. э. — Саратов, 1999. — 679 с.
- Монахов С.Ю. Греческие амфоры в Причерноморье. Типология амфор ведущих центров-экспортеров товаров в керамической таре: каталог—определитель. — Саратов, 2003. — 351 с.
- Мурзин В.Ю., Евдокимов Г.Л. Раннескифское погребения у с. Верхнетарасовки // Курганы юга Днепропетровщины. — К., 1977. — С. 56—58.
- Остапенко М.А. Скифские памятники северной части о. Хортица // Древности Степного Причерноморья и Крыма. — 1995. — V. — С. 53—66.
- Отчет университета св. Владимира за 1857 год / ДАК. — Ф. 16. — оп. 465, спр. 115.
- Отчет университета св. Владимира за 1859 год / ДАК. — Ф. 16. — оп. 465, спр. 121.
- Савченко Е.И. Курган скифского времени у с. Колбино на Среднем Дону // Древности скифской эпохи. — М., 2006. — С. 317—334.
- Спицын А.А. Курганы скифов-пахарей // ИАК. — 1918. — Вып. 65. — С. 87—143.
- Тереножкин А.И. Скифские мечи и кинжалы // Скифский мир. — К., 1975. — С. 3—34.
- Топал Д.А. Акинаки классической скифии: тип Солоха // Война и военное дело в скифо-сарматском мире. — Ростов-на-Дону, 2014. — С. 380—406.
- Фиалко Е.Е. Хронологическая позиция Бердянского кургана // Чобручский археологический комплекс и вопросы взаимовлияния античной и варваской культур (IV в. до н. э. — IV в. н. э.). — Тирасполь, 1997. — С. 56—67.
- Шрамко Б.А. Розкопки курганів раннього залізного віку на Харківщині // Археологія. — 1983. — Вып. 43. — С. 54—62.

С.В. Диденко, А.В. Шелехань

МЕЧИ И КИНЖАЛЫ ПЕРИОДА СКИФСКОЙ КЛАСИКИ В СОБРА- НИИ НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ ИСТОРИИ УКРАИНЫ

В представленной статье вводятся в научный оборот ранее неопубликованные мечи и кинжалы VI—IV вв. до н. э. Формы рассмотренных экземпляров демонстрируют эволюцию вооружения в указанный период. Отдельные детали расширяют ассортимент известных морфологических черт и творческих приемов в оформлении клинкового оружия

Отдельного внимания заслужил кинжал из кургана у с. Николаевка Киевской области. В то время, как его клинок и перекрестие демонстрируют привычный для конца V — начала IV вв. до н. э. абрис, его рукоять и навершие не имеют аналогий среди синхронного материала.

Ключевые слова: меч, кинжал, скифское время, классическая скифская культура.

S.V. Didenko, O.V. Shelekhan

THE SWORDS AND DAGGERS OF THE CLASSIC SCYTHIAN PERIOD FROM COLLECTIONS OF THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY OF UKRAINE

In proposed article new swords and daggers from 6—4 century BC are published. Forms of the analyzed examples demonstrate evolution of the Scythian weapon in considered period. Some details expand assortment of the known morphological features and art techniques in blade-weapon design.

Special attention should be given on the dagger from Mykolaivka village in Kyiv region. While its blade and crossguard have typical contour for weapon of late 5 — early 4 century BC, its handle and pommel has no analogies among synchronous material.

Keywords: sword, dagger, Scythian-time, Classic Scythian culture.

Одержано 7.03.2017